

Ақымбек С.Ш.,
Ебелекбаева Ә.Қ., Ахмет А.Н.

**Іскер әйелдің тілдік портретін
жасауда интонацияның
прагматикалық функциясы**

Мақала әйелдердің іскерлік диалогіндегі интонация функциясының салыстырмалы зерттеуіне арналады. Қазір оқшауланған монологтік лебіздерге емес, өзара әрекеттесуге бағытталған зерттеу еңбектері баршылық. Осыдан келе диалог уәж айту мен жауап реакциясы ретінде басты зерттеу объектісіне айналып отыр. Мақалада диалогтік бірлік ретінде диалогтік мәтіндегі құрылымдық, коммуникативтік және мағыналық тұтастыққа ие бірліктер талданған. Іскерлік қарым-қатынас екі жақтың ерекшеліктеріне негізделе отырып құрылады. Яғни іскерлік диалог құруда коммуниканттардың қоғамдық мәртебесі, қызмет иерархиясында алатын орны, мамандығы, ұлты, жасы, мінезі мен жынысы – маңызды факторлардың бірі. Зерттеу барысында коммуниканттары әйел қызметкерлер болып келетін іскерлік диалогтік бірліктер қарастырылды. Яғни бағынышты әйел адам басшыларымен сөйлесу барысында өзінің эмоция, толқу, алаңдау секілді жай-күйлерін интонация көмегімен барынша жасыруға, сыртқа байқатпауға тырысады. Бірақ негізгі тонның жиілігі арқылы адамның мұндай толқу әрекеттері бірден байқалады.

Зерттеу нәтижелері іскерлік дискурста интонацияның просодикалық параметрлері әйел коммуниканттың қызметтік дәрежесіне тікелей байланысты болатынын көрсетті.

Түйін сөздер: іскерлік диалог, қызметтік дәреже, просодикалық параметрлер, интонацияның прагматикалық функциясы, гендерлік лингвистика.

Akymbek S.Sh.,
Yebelekbayeva A.K., Akhmet A.N.

**Pragmatic function of intonation
in creating the speech portrait of
a business lady**

This article is devoted to the comparative study of the functions of intonation in the dialogical business communication of women in different rank positions. Nowadays the main object of study becomes a dialogue as the exchange of remarks, stimulus and responses. In the article dialogical unity is a unit of dialogical text which possess structural, communicative and semantic value. Business communication is built taking into account the characteristics of the partners who have a business relationship, their social status and place in the official hierarchy, profession, nationality, age, nature and gender. The object of the research is a dialogical unity female boss and subordinated women. During communication subordinated woman tries to hide her emotions and excitement, but these actions can be seen through the main frequency. The research allowed concluding that prosodic parameters directly depend on the rank position of a female communicant in business discourse.

Key words: dialogical business communication, rank position, prosodic parameters, pragmatic function of intonation, gender linguistics.

Ақымбек С.Ш.,
Ебелекбаева А.К., Ахмет А.Н.

**Прагматическая функция
интонации в создании
речевого портрета деловой
женщины**

Статья посвящена сравнительному изучению функции интонации в деловой диалогической речи женщин, занимающих различное ранговое положение. Сейчас основным объектом исследования становится диалог как обмен репликами-стимулами и реакциями. В статье под диалогическим единством понимается единица диалогического текста, обладающая структурной, коммуникативной и смысловой целостностью. Деловое общение строится с учетом особенностей партнеров, вступающих в деловые отношения, их социального статуса, места в служебной иерархии, профессии, национальности, возраста, характера и пола. Объектом исследования являются диалогические единицы женщины-начальника и женщины подчиненной. Во время коммуникации женщина-подчиненная старается скрыть свои эмоции волнения, но такие действия можно заметить через частоту основного тона.

Исследования позволили прийти к выводу, что просодические параметры интонации напрямую зависят от рангового положения коммуниканта-женщины в деловом дискурсе.

Ключевые слова: деловая диалогическая речь, ранговое положение, просодические параметры, прагматическая функция интонации, гендерная лингвистика.

ІСКЕР ӘЙЕЛДІҢ ТІЛДІК ПОРТРЕТІН ЖАСАУДА ИНТОНАЦИЯНЫҢ ПРАГМАТИКАЛЫҚ ФУНКЦИЯСЫ

Тілдік қарым-қатынас адам әрекетінің ең маңыздысы ретінде көптеген ғылым салаларының зерттеу объектісіне айналып отыр. Мысалы: социология, қоғамдық психология, антропология, лингвистика және т.б. Бүгінде лингвистердің қызығушылығы оқшауланған монологтік лебіздерге емес, қоғамдық-сөйлесімдік әрекеттесуге бағытталған. Осыдан келе диалог уәж айту мен жауап реакциясы ретінде басты зерттеу объектісіне айналып отыр. Себебі әрбір тілдік немесе тілдік емес мәжбүрлеу екінші қатысушының тарапынан болатын жауап реакциясын туындатады [1, 84]. Мақалада диалогтік бірлік ретінде «диалогтік мәтіндегі құрылымдық, коммуникативтік және мағыналық тұтастыққа ие бірліктерді» [2, 76] ұсындық. Аталған бірліктерде ілікпе сөз (реплика) арасындағы жүйелік байланыс көрініс тапқанын байқауға болады. Сондай-ақ әңгімелесушілердің өзара бір реттік сөйлеу әрекетімен алмасуын көрсетеді [3, 48].

Қазір көптеген кәсіби әрекеттерде маңызды орын алып қана қоймай, оның табыстылығын сипаттайтын іскерлік қарым-қатынасқа (тілдесу) назар аудармау мүмкін емес. Осы тұста Дж. Рокфеллердің мына пікірі өте құнды «Басқа да тауар түрлері секілді адамдармен коммуникацияға түсе білу қабілеті де – тауардың бір түрі. Мен мұндай шеберлік үшін әлемдегі басқа тауарларға қарағанда әлдеқайда көбірек ақша төлеуге дайынмын» [4, 37].

Іскерлік қарым-қатынас екі жақтың ерекшеліктеріне негізделіп отырып құрылады. Яғни іскерлік диалог құруда коммуниканттардың қоғамдық мәртебесі, қызмет иерархиясында алатын орны, мамандығы, ұлты, сенімі, жасы, мінезі мен жынысы – маңызды факторлардың бірі. Зерттеу барысында коммуниканттары әйел қызметкерлер болып келетін іскерлік диалогтік бірліктер қарастырылғандықтан, іскерлік қарым-қатынастың гендерлік ерекшеліктеріне тоқталғанды жөн санаймыз.

Гендерлік лингвистика – қазіргі тіл білімінде қарқынды дамып келе жатқан лингвистикалық бағыттардың бірі. Лингвистикалық әдебиеттерде «гендер» термині жүйелі қолданылмағандықтан, ғалымдардың еңбектерінде «жыныс» және «гендер» сөздері қатарласа қолданылады. Гендер – әйел

мен ердің әлеуметтік қоғам қалыптастырған, жасаған үлгісі. Ол әйел мен ер жынысының әлеуметтік ортадағы, қоғамдық-мәдениет ошақтарындағы өзіндік орны мен ролін айқындайды.

Жалпы ғалымдар «жыныс және сөз» мәселелерімен шетел тіл білімінде ХХ ғасырдың 60-70 жылдарынан бастап айналыса бастады. Грамматикалық род категориясын білдіретін ағылшын термині «gender» лингвистикалық контекстен алынып, ең алдымен, басқа ғылым салаларының, яғни әлеуметтік пәлсафа, әлеуметтану, тарих және саясаттану ғылымдарының зерттеу нысанына айналды. Кейінірек бұл термин гендерлік зерттеулердің кең өркен жаюына орай ғылымда өзіндік мәртебе алып, қазіргі тіл біліміне жаңа мағынада, жаңаша сипатпен қайтадан енді.

Қазіргі таңда гендерлік лингвистика негізінен тілдік қатынастағы ерлер мен әйелдер тілінің өзіндік ерекшеліктері мен айырым белгілеріне айрықша назар аударуда. Сол себепті қазіргі кезде әлемдік тіл білімінде әр ел ғалымдары тілдегі гендерлік ерекшеліктер мәселесін көтеріп, жан-жақты зерттеулер жүргізуде.

Іскерлік қарым-қатынас гендерге тәуелсіз деп дәстүрлі есептелгенмен, іс жүзінде әлеуметтік нормаларға сәйкес стереотиптер іске қосылады. Қоғамдық нормалар – адамның қоғамдағы әрекетін анықтайтын негізгі ережелер жиынтығы [5, 31]. Гендерлік стереотиптер көбіне қоғамдық норма ретінде түсіндіріледі. Психолог және социолог Алисон А., Грей Дж., Лавриненко Н.В., Лукьянова Н.А. [6; 7; 8; 9], сияқты ғалымдар іскерлік ортадағы гендерлік қарым-қатынастың мәселелерін бірнеше мәрте қарастырған. Дегенмен аталған ғалымдар бұл проблеманы тек психологиялық және социологиялық тұрғыдан ғана талқылады.

Өзектілігі: Қазақ тіліндегі іскерлік диалог мәселелерін фонетикалық тұрғыдан қарастыру. Басшы әйелдер мен бағынышты әйелдер арасындағы іскерлік диалогтегі интонацияның прагматикалық функциясына сараптама жасалады. Сондай-ақ әйелдердің қызметтік дәрежесінің іскерлік тілдесім барысында қолданылатын просодикалық параметрлерге әсері қарастырылады.

Зерттеу объектісі: Қазақ тіліндегі іскерлік диалогтер, әр түрлі иерархиялық сатыда тұрған әйелдердің арасындағы коммуникациялар: Басшы әйел-Бағынышты әйел.

Зерттеу пәні: Басшы әйел мен бағынышты әйелдің диалогтік сөйлесімінің просодикалық ерекшеліктері қарастырылады.

Зерттеу материалы ретінде басшы әйел мен бағынышты әйел арасындағы іскерлік диалогтің құрамына енетін мәтін таңдап алынды.

Зерттеудің мақсаты: Қазақ тіліндегі басшы және бағынышты әйел адамдардың іскерлік дискурсындағы просодикалық амалдарды анықтау және салыстыру, сонымен қатар басшы және бағынышты әйел адамдардың жалпы интонациялық контуры ретінде сөйлеу портреттерін қалыптастыру.

Зерттеудің негізгі объектісі қазақ тіліндегі іскерлік диалогты зерттеу болғандықтан, іскерлік қарым-қатынас туралы базалық түсінік қалыптастыру қажет. Іскерлік қарым-қатынас – коммерциялық, ғылыми, өндірістік, басқарушылық т.б. салаларын ұйымдастыру немесе оңтайландыру мақсаттарындағы тұлғаралық байланыс [10, 59]. Іскерлік қарым-қатынасқа іскерлік тілдесім, ғылыми пікірталас, саяси тақырыптардағы әңгіме-келіссөздерді және қызмет бабы бойынша кеңес-сұхбаттарды жатқызуға болады [11, 7].

Біздің жұмысымыздың мақсаты – басшы және бағынышты әйелдердің жалпы интонациялық контурын анықтау. Сол себепті объективті және субъективті тәсілдері бар жинақталған әдістер арқылы басшы және бағынышты әйелдердің диалогтік бірлігінің просодикалық амалдарына инструменталды-фонетикалық зерттеу жүргіздік.

Аудиторлық анализ экспериментальді зерттеудің бір сатысы. Мұнда қызмет бабы бойынша әр сатыда тұрған әйелдер арасындағы іскерлік диалогтің просодикалық параметрлері анықталды. Аудиторлар келесі тапсырмаларды орындауға міндеттелді: диалогтік бірліктің синтагмаларын анықтау және кідіріс ұзақтығын көрсету; фразда екпінді дұрыс орналастыру, айтылымның эмфатикалық центрін айқындау, қарқын деңгейі, диалогтік бірлік құрамындағы фразалардың айтылу темпі мен дауыс қаттылығын көрсету. Аудиторлық анализ просодикалық ерекшеліктердің ішінен қазақ тіліндегі іскерлік диалогте айтылу темпі мен дауыс қаттылығының маңызы ерекше екенін көрсетті.

Енді зерттеудің келесі сатысы «PRAAT» компьютерлік бағдарламасы арқылы жүзеге асқан инструменталды-фонетикалық анализ болып табылады. Бағдарлама акустика-интонаграфиялық, спектральді-сегментті және суперсегментті деңгейде анализ жүргізеді. Іскер әйелдің сөйлесімдік портретін қалыптастырудың прагматикалық аспектісін жүзеге асыруда

интонацияның әуендік компонентін қарастыру негізгі тон жиілігінің диапазонын зерттеуге жол ашты. Көрнекті ғалым З.Базарбаева былай дейді: «Акустикалық жағынан қарағанда, әуен сипаты әр уақытта өзгеріп тұратын негізгі тонның жиілігімен сәйкес. Сөйлеу тілінің негізгі тон жиілігінің бір өзгешелігі—оның сөйлеу процесінде ұдайы өзгеріп тұруында. Тілдегі негізгі тонның абсолюттік мазмұны сөйлеушінің дауысының жоғары не төмен болуымен байланысты деп есептеледі» [12, 26].

Эксперименталды зерттеуді жүргізу әйелдер репликасының жалпы интонациялық контурын қалыптастыру қажеттілігінен туындап отыр. Сол себепті әйел дикторлардың, оның ішінде басшы және бағынышты (тәуелді, қол астындағы) әйелдердің сөйлеу мәнеріндегі просодикалық амалдар қарастырылды.

Эксперименталды-фонетикалық зерттеу екі кезеңнен тұрады. Бірінші кезеңнің мақсаты – басшы және бағынышты әйелдердің жалпы интонациялық контурын жасау және оларды салыстыру. Бірінші кезеңде зерттелген диалогтік бірлік орналасу принципі бойынша 3 топқа бөлінеді: 1) Коммуникация басталған кездегі реплика; 2) Репликаның шарықтау шегі (кульминация); 3) Репликаның аяқталу сәті (қорытынды). Әр топта басшы және бағынышты әйел репликасындағы диалогтік бірлікке талдау жасалған болатын.

Электроакустикалық анализ жүргізу барысында лебіздің субъективтік (қабылданушы) сипаттары мен объективті (акустикалық) параметрлері негізге алынды. Нақтыласак, әуен

негізгі тон жиілігінің уақытқа бөлінісіне коррелят екендігі, дауыс қаттылығы дыбыстау қысымының, яғни интенсивтілік мәніне сәйкес келетіні, айтылым жылдамдығы кідірістің орналасу сипаты мен лебіздің айтылу ұзақтығына тәуелділігі. Эксперименталды анализге жиілік және уақытқа қатысты просодикалық параметрлер: жиілік диапазон, негізгі тон жиілігінің шектік (максималді) мәні, негізгі тон жиілігінің шектік мәнінің синтагмада орналасуы (3-буын, корпус, өзек), диалогтік бірлік буынының орташа ұзақтығы мен кідіріс (мс).

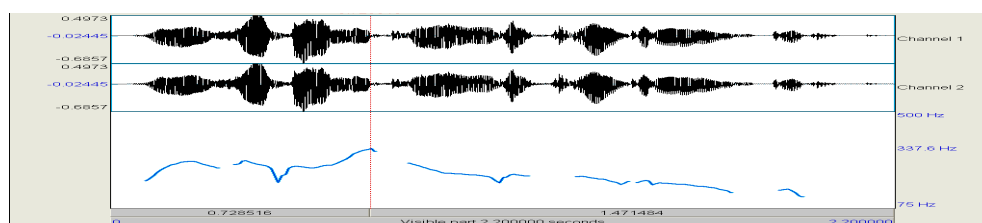
Басшы әйел мен бағынышты әйел интонациясын зерттеу мақсатында төмендегі диалог ұсынылды:

- .Бұл жобаны кейінге қалдыруымыз керек.
- .Жоқ, жобаны кейінге қалдыру мүмкін емес.
- .Бұдан басқа да маңызды мәселелер бар.
- .Дәл қазіргі уақытта біз үшін ең тиімдісі – осы. Биылдан қалсақ, тендерге үлгермейміз.
- .Жақсы, жобаны кеңес талқысына салайық.
- .Мен онда құжаттарды әзірлейін.

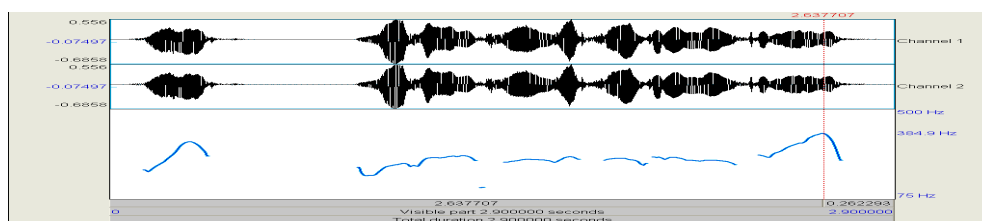
Берілген диалогтік бірліктердің компоративті анализі келесі нәтижелерге қол жеткізді:

1. Диалогтік бірліктің басында басшы әйел мен бағынышты әйелдің арасында айтарлықтай айырмашылықтар білінбейді. Басшы әйел (337.6 Гц және 157.7 Гц) айтылымында негізгі тон жиілігінің жоғарғы және төменгі шегі де жоғары, бірақ бұл фактіні бағынышты әйелдің (304.0 Гц және 186.6 Гц) ұқсас көрсеткіштерімен салыстыра отырып үлкен айырмашылық ретінде бағалауға келмейді.

Анализ нәтижелері 1-2 – суретте

1-сурет – Басшы әйел

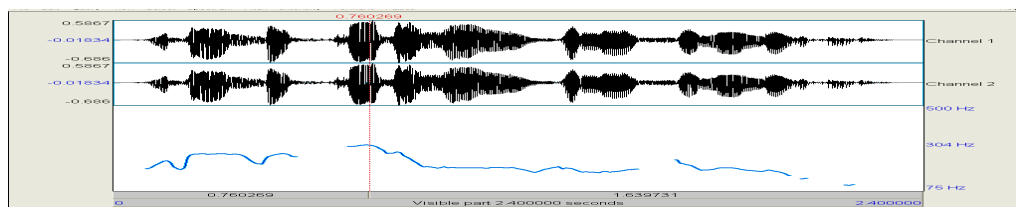

2-сурет – Бағынышты әйел

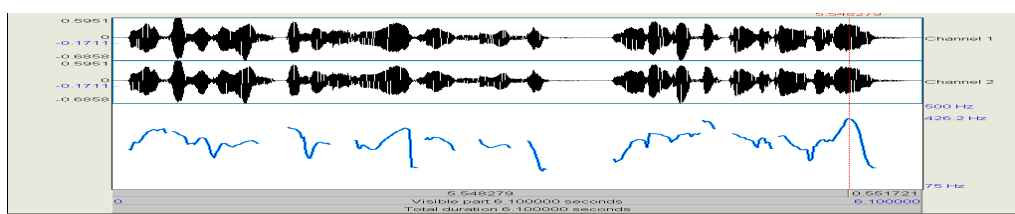
2. Диалогтік бірліктің шарықтау шегінде (кульминация) басшы әйелдің (304 Гц және 152 Гц) қалыпты, өзгеріссіз көрсеткіштерімен салыстырғанда бағынышты әйелде (426.2 Гц және 171.2 Гц) негізгі тон жиілігінің тұрақты түрде өсуін байқаймыз. Сондай-ақ бағынышты

әйелдің диалогтық бірлігінің корпусында негізгі тон жиілігінің ауытқулары (375.9 Гц-тен 415.2 Гц-ке дейін) білінеді. Ал басшы әйелде аталған ауытқулар жоқ (258 Гц-тен 296.8 Гц-ке дейін).

Анализ нәтижелері 1.1-2.1 – суретте

1.1-сурет – Басшы әйел

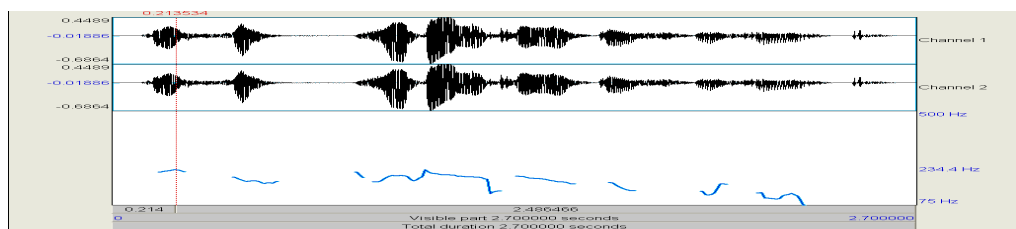

2.1-сурет – Бағынышты әйел

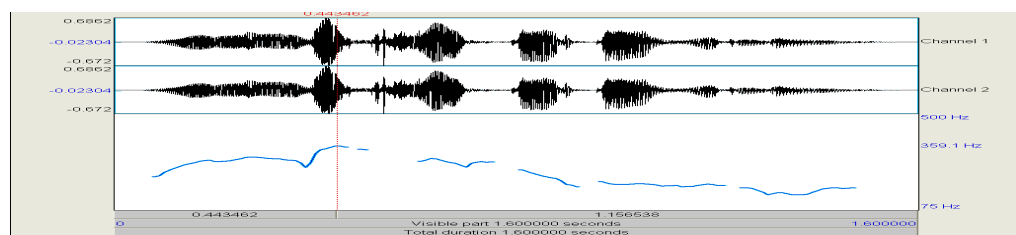
3. Ілікпе сөздің шешуші сәтін сараптай отырып, басшы әйел (230.5 Гц және 123.4 Гц) негізгі тон жиілігінің көрсеткіштері бағынышты әйелмен (358.4 Гц және 143.2 Гц) салыстырғанда алғашқы буындарында, корпус

және өзексоңында төмен түскен. Ядрода басшы әйел (234 Гц) негізгі тон жиілігінің көрсеткіші бағынышты әйел (302 Гц) көрсеткішінен төмен.

Анализ нәтижелері 1.2-2.2 – суретте

1.2-сурет – Басшы әйел

2.2-сурет – Бағынышты әйел

Барлық алынған нәтижелер бойынша төмендегідей қорытындылар жасауға болады:

1) Негізгі тонның жиілігінің көрсеткіші бойынша бағынышты әйелге қарағанда басшы әйелде негізгі тонның жиілігі жоғары болады. Себебі басшы әйел қарым-қатынас барысында жетістікке (мақсатына) жететінін біліп, ақпаратты бірқалыпты, сабырлы күйде жеткізеді. Егер де басшы әйел ақпаратты ерекше әсерлі жеткізгісі келсе, онда сөз жоғары әуенге ие болып, негізгі тон жиілігі жоғарылайды. Негізгі тонның жиілік көрсеткіші аудиторлардың зерттеулеріне сәйкес, сөйлеу барысында интонацияның күрт төмендеуі пікірталастың енді қайталанбайтынын, сөйлесімнің аяқталғандығын білдіреді. Аудиторлық зерттеу көмегімен сөйлесімдегі әйел адамдардың темпі өте жоғары болатыны анықталды. Қарапайым қызметтегі әйел адамдарының сөйлеу аппаратында айрықша интонациялық ерекшелік болмауы мүмкін, ал басшылық қызметте істейтін әйел адамда негізгі тон жиілігі жоғары көрсеткішке ие. Жағдаяттың өзгеруіне байланысты негізгі тонның жиілігі де өзгеріп отырады. Оған мысал, егер де басшы әйел өзінен лауазымы жоғары тұлғалармен сөйлесе, онда өзі сол бағынышты әйелдің сөйлеу рөліне (тілдесіміне) енеді (айналады). Сонда басшы әйел жоғары тонмен емес, бағынышты әйелге тән төмен тонмен сөйлейді. Негізгі тонның жиілігі басшы әйелдерде көп жағдайда физиологиялық ерекшеліктерге байланысты өзгермейді. Өзіне тәуелді, бағынышты адамдарға өз сөзін тыңдату мақсатында басшы әйелдерде негізгі тонның жиілігі өзгереді.

2) Диалогтік бірлік басталған уақытта бағынышты әйел адамдарда негізгі тонның жиілігі төмен болады, ал сөйлесімнің аяқталу шағында

бұл көрсеткіш біршама жоғарылайды. Мұны бағынышты әйел адамның ақпаратты сөйлемнің аяқталу шағында жеткізуге асығатындығынан болатын құбылыс деп түсіндіруге болады. Екінші жағынан алып қарайтын болсақ, егер де бағынышты әйел адамның басшысы ер адам болса, онда әйел адам ер адаммен сөйлесу кезінде өзін сенімсіз сезіне бастайды. Ал бағынышты әйел адамның мұндай толқуларын негізгі тон жиілігінің көрсеткіштерінен байқауға болады. Бағынышты әйел адамның басшы ер адаммен коммуникациядағы (тілдесімдегі) басты мақсаты – ойды күйзеліссіз, артық эмоциясыз, барынша нақты, дәлелді етіп жеткізу болып табылады.

Жоғарыда айтылған дәйектерге сүйеніп мынадай қорытындыға келуге болады:

Диалогтік сөйлесім барысында сөйлеуші мен тыңдаушының іс-әрекетін негіздейтін әрі реттейтін потенциалды қабілетке ие семантикалық элементтерді қарастыру маңызды. Осы тұрғыдан интонация мәселелерін негізге алмай, мақсатқа жету мүмкін емес. Өте көп жағдайда прагматика деп анықталып жүрген қосымша ақпаратты тек интонация арқылы көруге болады.

Прагматика, ең алдымен, сөйлеушінің субъективті қарым-қатынасымен байланысты, яғни сөйлеушінің эмоциясы, экспрессиясы, қалауы мен әртүрлі бағалау ақпараттарын жатқызуға болады. Мұндай қосымша ақпарат сөйлесімге тән қалыпты, нейтралды интонациядан ауытқыған сәтте пайда болады.

Яғни бағынышты әйел адам басшыларымен сөйлесу барысында өзінің эмоция, толқу, алаңдау секілді жай-күйлерін интонация көмегімен барынша жасыруға, сыртқа байқатпауға тырысады. Бірақ негізгі тонның жиілігі арқылы адамның мұндай толқу әрекеттері бірден байқалады.

Әдебиеттер

- 1 Баранов А.Н., Крейдлин Г.Е. Структура диалогического текста: лексические показатели минимальных диалогов // Вопросы языкознания. – 1992. – №3. С. 84-93.
- 2 Москальская О.И. Проблемы описания синтаксиса. – М.: Прогресс, 1986. – 267с.
- 3 Федорова Л.Л. Типология речевого воздействия и его место в структуре общения // Вопр. языкознания. – 1991. – №6. – С. 46-50.
- 4 Введенская Л.А., Павлова Л.А. Деловая риторика. – М.: Прогресс, 2004. – 512с.
- 5 Берн Ш. Гендерная психология. – М.: Олма-Пресс, 2004. – 318с.
- 6 Вудвард, Алисон Е. На шляху до гендерної рівноваги. – К.: К.І.С., 2002. – 285с.
- 7 Грей Джон. Венера и Марс на работе. – М.: София, 2003. – 320с.
- 8 Лавриненко Н.В. Женщина: самореализация в семье и обществе (Гендерный аспект). – К.: ВИПОЛ, 1999. – 203с.
- 9 Лукьянова Н.А. Настольная книга бизнесмена. – М.: Руссо, 1996. – 576с.
- 10 Душкина М.Р. Психология влияния: деловое общение. – Санкт-Петербург: Питер, 2004. – 224с.
- 11 Девкин В.Д. Диалог. – М.: Высшая школа, 1981. – 158с.
- 12 Базарбаева З. Қазақ тілі: интонология, фонология. – Алматы: «Жібек жолы» баспа үйі, 2008. – 326 б.

References

- 1 Baranov A.N., Krejdlin G.E. Struktura dialogicheskogo teksta: leksicheskie pokazateli minimal'nyh dialogov // Voprosy jazykoznanija. – 1992. – №3. S. 84-93.
- 2 Moskal'skaja O.I. Problemyopisanija sintaksisa. – M.: Progress, 1986. – 267s.
- 3 Fedorova L.L. Tipologija rechevogo vozdejstvija i ego mesto v strukture obshhenija // Vopr. jazykoznanija. – 1991. – №6. – S. 46-50.
- 4 Vvedenskaja L.A., Pavlova L.A. Delovaja ritorika. – M.: Progress, 2004. – 512s.
- 5 Bern Sh. Gendernaja psihologija. – M.: Olma-Press, 2004. – 318s.
- 6 Vudvard, Alison E. Na shljahu do gendernoi rивnovagi. – K.: K.I.S., 2002. –285s.
- 7 Grej Dzhon. Venera i Mars na rabote. – M.: Sofija, 2003. – 320s.
- 8 Lavrinenko N.V. Zhenshhina: samorealizacija v sem'e i obshhestve (Gendernyj aspekt). –K.: VIPOL, 1999. – 203s.
- 9 Luk'janova N.A. Nastol'naja kniga biznesmena. – M.: Russo, 1996. – 576s.
- 10 Dushkina M.R. Psihologija vlijanija: delovoe obshhenie. – Sankt-Peterburg: Piter, 2004. – 224s.
- 11 Devkin V.D. Dialog. – M.: Vysshaja shkola, 1981. – 158s.
- 12 Bazarbaeva Z. Қазақ тили: intonologija, fonologija. – Almaty: «Zhibek zholy» baspa үji, 2008. – 326 b.

